

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Filosofijos katedra

Adiaforizacijos (moralinio ir epistemologinio indiferentiškumo) problema Z. Baumano tokiosios modernybės koncepcijoje

Filosofijos katedros III k. doktorantė Julija Tuleikytė

Darbo vadovas: prof. A. Plėšnys
Konsultantas: prof. M. P. Šaulauskas

Vilnius 2013

Tezė: Baumano tokiosios modernybės koncepcijoje adiaforizacija apima ne tik moralinį (kaip teigiama jo pateikiamuose apibrėžimuose), bet ir epistemologinį indiferentiškumą.

Keletas įvadinių štrichų:

- Moralės ir etikos santykio modernybėje problema;
Holokausto kaip adiaforizacijos apraiškos pavyzdys;
- Moralės ir etikos santykio išsprendimo postmodernybėje klausimas ir moralės tokiojoje modernybėje problema;
Vartotojiškumo kaip adiaforizacijos apraiškos pavyzdys.

Moralės ikisocialumas

„Ar moralė yra išmokoma, ar ji glūdi pačiame žmogaus egzistencijos galimume? Ar ji atsiranda dėl socializacijos proceso, ar ji „jau vietoje“ prieš prasidedant visam mokymui? Ar moralė – socialinis produktas?“

Bauman, 1990(b):138

Kaip pastebi Manni Crone, Baumanas laikosi pažiūros, jog

“Moralė nėra, kaip teigė Durkheimas, visuomenėje nutinkanti socialinė konstrukcija; veikiau tai yra i k i – s o c i a l u s (pre-social) impulsas, vidujai esantis žmonėse. Žmonėms nereikia išsilavinimo ir disciplinos tam, kad taptų moraliomis būtybėmis.”

Crone in Jacobsen, Poder 2008: 65

Baumanas kritikuoja modernybę už moralės racionalizavimą ir socializavimą.

Moralė ir epistemologija I

Baumanas perima levinišką pažiūrą, teigiančią etikos pirmumą prieš ontologiją.

“Moralė yra dar prieš ontologiją; dėl yra dar prieš su. <...> Pirmoji filosofija yra etika... Etika atsiranda dar prieš ontologiją.”

Bauman 1993: 71

Baumano pažiūrose matomas etikos pirmumas prieš epistemologiją.

*„Dėmesys Kitam <...> ateina dar prieš (before) žinojimą.“
„Tiesą sakant, jis baigiasi tą akimirką, kai ateina žinojimas.“*

Bauman 1993: 90

Adiaforizacija

- **ἄδιά-φορος**

1. *not different*; 3. *undiscriminating*; II. *indifferent*; in Stoic philosophy, τὰ ἄ. things *neither good nor bad*.

The Online Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon

- **διαφορά**

1. *skirtumas*; 2. *nelygumas*; 3. *rūšis*; 4. *pranašumas, pirmenybė*; 5. *nesutarimas, ginčas, vaidai*.

Senosios graikų kalbos morfologinis žodynas

Baumanas apibrėžia adiaforizaciją kaip moralinį indiferentiškumą.

„Nuo pat pradžių (originally) *a d i a p h o r o n* reiškė dalyką, skelbiamą Bažnyčios kaip indiferentišką – nei gerą, nei blogą, išmatuojamą techninėmis <...>, o ne moralinėmis vertėmis“.

Bauman 1990(b):144

Adiaforizacijos socialumas

„Visuomenė s e n s u s t r i c t o prasideda su Trečiu. <...> Dabar aš gyvenu pasaulyje, apgyvendintame Visu, Keleto, Daug ir jų kompanionų. Panašiai egzistuoja Skirtumas, Skaičius, Pažinimas (Knowledge), Dabar, Riba, Laikas, Erdvė, taip pat Laisvė, Teisingumas ir Neteisingumas, ir, be abejo, Tiesa ir Klaidingumas.“

Bauman 1993:112

Anot Baumano, adiaforizacija - neišvengiamas socialinės visumos atributas.

“Iš tiesų žmogiško veiksmo adiaforizacija pasirodo esanti būtinas sudedamasis bet kurios virš-individualios, socialios visumos veiksmas; visos socialinės organizacijos.”

Bauman 1990(b):146

Trys žingsniai, skatinantys adiaforiaciją:

„Visa socialinė organizacija įtraukia trukdančio ir dereguliuojančio moralaus elgesio poveikio neutralizavimą – šis efektas pasiekiamas keletu pagalbinių patvarkymų:

1) ištesiant distanciją tarp veiksmo ir jo pasekmių už moralinio impulso ribų (beyond the reach of moral impulse);

2) išimant kai kuriuos „kitus“ iš potencialių moralinio elgesio objektų klasės, iš potencialių „veidų“;

3) išardant kitus žmogaus veiklos objektus į funkcionaliai specifiškų savybių agregatus, su kuriais susiduriama kaip atskirais, taip kad neatsirastų proga surinkti juos į veidą, ir kiekvienam veiksmui taikoma užduotis būtų laisva nuo moralinio vertinimo <...>.

Tokiais patvarkymais organizacija neskatina nemoralaus elgesio <...>. Ji paprasčiausiai padaro socialinį veiksmą adiaforišku.“

Bauman 1990(b):144

Moralė, ontologija ir epistemologija

Baumano socialinė koncepcija remiasi prielaida, jog atsiradus Trečiam, atsiranda visuomenė. Visuomenės būklėje ontologija - pirminė etikos atžvilgiu. Adiaforizacija kaip indiferentiškumas skirties tarp gėrio ir blogio atžvilgiu gali atsirasti tik su visuomene.

Atsižvelgus į Baumano ontologijos koncepciją, galima daryti išvadą, kad epistemologinis indiferentiškumas (atsakomybės Kitam ir ne atsakomybės, tikrovės ir ne tikrovės, subjekto ir objekto skirties atžvilgiu) gali atsirasti tik su ontologinėmis skirtimis.

Socialumas – ne tik būtina, bet ir pakankama moralinio bei epistemologinio indiferentiškumo sąlyga.

Moralė ir epistemologija II

Moralinę atsakomybę už Kitą Baumanas sieja su epistemologija.

„Tai yra tikra moralinio artumo (moral proximity) aporija. <...> Jei nesimu Kito gerovės interpretacijos, argi nesu kaltas dėl nuodėmingo indiferentiškumo?“

Bauman 1993: 91

Atsiradus visuomenei, moralinės atsakomybės funkcijas Baumanas bent iš dalies priskiria protui.

“Mes negalime gyventi be proto (reason), kai tik “grupės” išlikimas tampa kažkuo kitu nei Kito gyvenimu ir jį palaikančia mano atsakomybe.”

Bauman 1993: 115

Baumano aprašomo moralaus artumo praradimas (esantis moralinio indiferentiškumo sąlyga) – pakankama jautrumo episteminiams skirtims sąlyga (pvz., objektyvumo ir neobjektyvumo).

“Objektyvumas, Trečio dovana, pagimdė mirtiną <...> smūgį atjautai, kuri leido veikti moraliems partneriams.”

Bauman 1993: 114

“Su Trečio atsiradimu atsirado apgaulė.”

Bauman 1993: 115

Adiaforizacija kaip epistemologinis indiferentiškumas

Baumanas – tam tikra prasme vengiantis apibendrinimų, kalbantis metaforomis autorius.

Baumano tokiosios modernybės kaip socialinės tikrovės aprašyme galima išskaityti takumo termino referuojamą tapatybę tarp moralinio indiferentiškumo ir epistemologinio indiferentiškumo.

Epistemologinio indiferentiškumo apraiškos

Baumano tokiosios modernybės koncepcijoje galima išvelgti apraiškas socialinio reiškinių, kai pasireiškia indiferentiškumas (epistemologinis) tikrovės ir iliuzijos (hipertikrovės) skirties atžvilgiu.

Atpažįstamos baudrillardiškos tendencijos: „*Kaip pirkėjai, mes esame rinkos vadybininkų ir komercinių scenaristų deramai išugdyti subjekto vaidmeniui – išmonei, išgyvenamai kaip gryniausia tiesa, vaidybai, pateikiamai kaip „tikrasis gyvenimas“, tačiau ilgainiui išstumiančiai tikrąjį gyvenimą bei atimančiai iš jo bet kokias galimybes sugrižti.*“

Baumano takiosios modernybės koncepcijoje, aprašančioje takiosios modernybės reiškinių, galima išvelgti apraiškas socialinio reiškinių, kai pasireiškia indiferentiškumas (epistemologinis) esencialios subjekto ir objekto skirties atžvilgiu.

Trys Baumano įvardintos moralinio indiferentiškumo priežastys - galima daryti išvadą - yra ir epistemologinio indiferentiškumo priežastys:

1) Ištesiant distanciją tarp veiksmo ir jo pasekmių už moralinio impulso ribų atsiranda moralinis indiferentiškumas, kuris yra epistemologinio indiferentiškumo priežastis.

*„Visgi būtent dėmesys – dar – i k i – ž i n o j i m o (attention-before-knowledge)
nukreipė mane žinojimo keliu ir buvo pirmasis postūmis“*

(Bauman 1993: 90)

(Kontekste kalbama apie levinišką dėmesį Kitam)

2) Vartotojiškumas pasireiškia subjektų vartimu objektais, pirkėjų - prekėmis (Kitas išimamas iš potencialių moralinio elgesio objektų klasės, iš potencialių „veidų“), atsiranda epistemologinis indiferentiškumas.

„Vartotojų visuomenėje niekas negali tapti subjektu pirmiau netapęs preke“.

Bauman 2011(b): 27

„Išlepusi egzistencija <...> turi pašalinį efektą <...>: daugybės socialinių igūdžių praradimą. <...> Prekės, su kuriomis jie išmokyti socializuotis, yra skirtos jas liesti, tačiau pačios neturi rankų lietimui, <...> jas galima apžiūrinėti nesibijant, jog kažkas žvelgs į tavo akis.“

Bauman 2011(b): 35

3) Santykiai tarp žmonių tampa takūs ir instrumentiški - išardant kitus žmogaus veiklos objektus į funkcionaliai specifiškų savybių agregatus, su kuriais susiduriama kaip atskirais (Bauman 2007(a)).

Išvados I

- **Baumano socialinėje teorijoje aptinkami šie principai:**
 - Moralė yra ikisociali, o adiaforizacija yra socialinis produktas;
 - Socialumas - ne tik būtina, bet ir pakankama adiaforizacijos sąlyga;
 - Moralioje Grupėje moralė yra *dar prieš* epistemologiją;
 - Atsiradus Trečiam, ontologija įgauna pirmumo prieš etiką statusą, o adiaforizacija pasireiškia kaip indiferentiškumas esminėms ontologinėms skirtims;
- **Baumano tokiosios modernybės koncepcijoje slypinčiame vertinime galima atpažinti aristotelišką ontologijos, etikos ir epistemologijos sukabinimą.**

Išvados II

- Baumano aprašomoje socialinėje tokiosios modernybės tikrovėje aptinkamos epistemologinio indiferentiškumo apraiškos (pvz., objekto ir subjekto skirties atžvilgiu) pasiekiamos tais pačiais trimis patvarkymais, kaip ir moralinis indiferentiškumas;
- Baumano aprašytose tokiosios modernybės apraiškose galima aptikti epistemologinį indiferentiškumą skirties tarp tikrovės ir ne tikrovės (iliuzijos) atžvilgiu;
- **Baumano naudojamas „takumo“ terminas referuoja į tapatybę tarp moralinio ir epistemologinio indiferentiškumo;**
- **Adiaforizacijos problema Baumano socialinėje koncepcijoje atskleidžia pastarosios filosofinį pagrindą (persidengia etikos, ontologijos ir epistemologijos klausimai);**
- Baumano teoretizavimo metodas ir metaforų naudojimo būdas leidžia daryti išvadą, jog Baumano adiaforizacijos koncepcija - iššūkis socialinėje tikrovėje pasireiškiančiai adiaforizacijai.

Literatūra

- Aristotelis. 1990. *Nikomacho etika*. Mintis, Vilnius.
- Aristotelis. 1999. *The Metaphysics*. Penguin Classics.
- Bauman, Z. 1988. *Freedom*. Open University Press, Milton Keynes.
- Bauman, Z. 1989. *Modernity and the Holocaust*. Polity Press.
- Bauman, Z. 1990(a). „Effacing the Face: On the Social Management of Moral Proximity“ in *Theory, Culture and Society*, 7: 5-38.
- Bauman, Z. 1990(b). „The Social Manipulation of Morality: Moralizing Actors, Adiaphorizing Action“ in *Telos*, No. 84.
- Bauman, Z. 1993. *Postmodern Ethics*. Blackwell.
- Bauman, Z. 1997. *Postmodernity and its Discontents*. New York University Press, New York.
- Bauman, Z. 2000. *Liquid Modernity*. Polity Press.
- Bauman Z. 2007(a). *Globalizacija. Pasekmės žmogui*. Apostrofa, Vilnius.
- Bauman Z. 2007(a). *Likvidi meilė*. Apostrofa.
- Bauman, Z. 2008. *The Art of Life*. Polity Press.
- Bauman, Z. 2011(a). *Collateral Damage: Social Inequalities in a Global Age*. Polity Press.
- Bauman, Z. 2011(b). *Vartojamas gyvenimas*. Apostrofa, Vilnius.
- Blackshaw, T. 2005. *Zygmunt Bauman*. Routledge, London and New York.
- Davis, M. 2008. *Freedom and Consumerism*. Ashgate.
- Davis, M., Tester, K. (ed.). 2010. *Bauman's Challenge: Sociological Issues for the 21st Century*. Palgrave Macmillan.
- Jacobsen, M. H., Poder, P. (ed.). 2008. *The Sociology of Zygmunt Bauman*. Ashgate.
- Smith, D. 2000. *Zygmunt Bauman. Prophet of Postmodernity*. Polity Press.